

Finansal Tablo Hilelerinin Önlenmesinde Denetçi Algılamaları

Perceptions Of Auditors In Prevention From Financial Statement Fraud

H.Ali ATA, Mustafa UĞURLU ve M. Özgür ALTUN
Gaziantep Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü
T.HalkBankası, GaziantepTic.Şube
Türkiye Petrolleri A.O.

Özet

Çalışmanın amacı, denetçiler tarafından bireysel olarak öngörülen en önemli hile göstergelerinin (kırmızı bayrakların) ne olduğunu belirlemek ve denetçilerin sosyo-demografik özelliklerinin hile göstergeleri (kırmızı bayraklar) üzerinde önemli etkiye sahip olup olmadığını ortaya koymaktır. Çalışmada, denetçilerden, SAS No.82’de yer alan finansal tablo hilelerine ilişkin erken uyarı göstergelerinin görece önemini ortaya koymaları istenmiştir. Denetçi örnekleme, Londra ve Gaziantep şehirlerinde faaliyet gösteren denetçilerden alınmıştır. Denetçilere iki kısımdan oluşan bir anket yöneltilmiştir. İlk kısım, denetçilerin sosyo-demografik özelliklerini, ikinci kısım ise SAS 82’de yer alan finansal tablo hilelerine ilişkin erken uyarı göstergelerini içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Tablo Hilesi, Hile Risk Faktörleri, Denetim

Abstract

The purpose of this study, it has examined to find out the potential effect of demographic characteristics of the auditors on the fraud risk indicators and the second one is to determine the most significant fraud risk indicators for the sample groups of auditors. In this research, the auditors have been asked to list the significance of the indicators in SAS 82 depending on their perceptions. Sample of auditors have been selected from the City of London in the United Kingdom and the Gaziantep City in Turkey. A questionnaire consisting of two parts has been implemented to these auditors. The first part of the questionnaire involves the questions on the socio-demographic characteristics of the auditors and the second part lists the indicators from SAS 82.

Keywords: Financial Statement Fraud, Fraud Risk Factors, Audit

* *Yazışma Adresi: Gaziantep Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü e-posta: ata@gantep.edu.tr; mustafa.ugurlu@halkbank.com.tr ; mozguraltun@hotmail.com*

I. GİRİŞ

Finansal tablolarda hile, işletmelerin; yatırımcılar ve kredi kuruluşları başta olmak üzere finansal tablo kullanıcılarını aldatmak ya da yanlış yönlendirmek amacıyla kasıtlı olarak yanlış finansal tablo hazırlamalarını ve yayınlamalarını ifade etmektedir. Finansal tablolarda başlıca iki çeşit hile ile karşılaşmaktadır. Bunlar; varlıkların yanlış tahsisi ve hileli finansal raporlamadır (Braiotta, 2004). Varlıkların yanlış tahsisi, aşıkır hırsızlık, zimmet, harcama kalemlerine haksız yüklemeler (gider hesaplarının şişirilmesi), şirket varlıklarının suistimali, vb. gibi suçları içermektedir. Hileli finansal raporlama ise finansal tabloların kasti olarak çarpıtılmasıyla karşılaşılan bir suçtur. Yapılmadığı halde yapılmış gibi gösterilen satışlar, dönemi olmadığı halde gelecek yıla ait gelirin cari yılda kazanılmış gibi gösterilmesi, harcamaların uygun olmayacak şekilde aktifleştirilmesi veya cari yıla ait harcamanın gelecek yıla aitmiş gibi sunulması bu kapsamda değerlendirilebilir.

Bağımsız denetimden geçmiş ve kamuya açıklanmış finansal tabloların hileli olması, piyasa katılımcılarının güveni açısından çok ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Piyasa katılımcıları açısından yüksek kaliteli finansal raporlar düşük bilgi riski ile ilişkilidir. Düşük bilgi riski ise piyasaların daha etkin, sermaye maliyetinin daha düşük ve menkul kıymet fiyatlarının daha yüksek olması sonucunu doğurmaktadır (Rezaee, 2005). Bu nedenle finansal raporlama sürecinin güvenilirliği, şeffaflığı ve birliği yatırımcıların akıllı kararlar almasında çok önemli olmaktadır.

Özellikle esnek muhasebe kuralları ve düzenlemeleri firmaların muhasebe sürecinde hileye yönelmelerinde etkili olmaktadır. Muhasebe kuralları her ne kadar gelişmiş olsa da, geliri, harcamaları ve kazançları raporlamada, işletmenin finansal durumunu yanlış sunmaya yol açabilecek keyfi uygulamalar daima bulunmaktadır (Madura, 2004). Bu nedenle, hile işleyen kimseleri tespit etmek ve bunların beyanları neden ve nasıl yanlış hale getirdiğini ortaya çıkarmak çok önemli olmaktadır. Finansal tablo hilesine yol açabilecek başlıca üç yöntem vardır (Wells, 2004):

- Muhasebe Sistemi ile Oynamak: Bu yöntemde, finansal suçlular muhasebe sistemini istekleri doğrultusunda geliştirme aracı olarak kullanırlar. Örneğin, kazançlarını istedikleri şekilde, yüksek veya düşük göstermek için geçersiz borç ödenekleri, aşırı ve eskimiş stok ödenekleri ayırırlar.

- Muhasebe Sisteminini Yıpratma: Finansal suçlu bu yöntem ile muhasebe sisteminde raporlanmış sonuçlara yanlış ve hayali bilgiler ilave ederek muhasebe sistemini manipüle etme yoluna gitmektedir.

- Muhasebe Sistemi Dışında Yollara Başvurmak: Suçluların, istedikleri finansal raporları belki de sadece bir bilgisayar kullanarak diledikleri şekilde üretmeleridir. Finansal raporlar, faal bir işletmenin muhasebe ve finans raporları sürecine dayalı olabilirken, elle yapılmış düzeltmeler ile hileyi işleyenlerin istedikleri sonuçlar oluşturulabilmektedir.

Denetim sürecinde en önemli çalışmalardan bir tanesi hataların ve hilelerin risk tahminini doğru yapabilmektir. Hile için risk değerlendirmesi yaparken, denetçiler, "hile üçgeni" olarak da bilinen hilenin tipik olarak üç özelliğe sahip

olduğuna dikkat etmelidir. Hile üçgenini şunlar oluşturmaktadır (Montgomery, et al., 2002):

- Teşvik/Baskı: Yönetimi, finansal tabloların yanlış sunulmasına yönlendiren teşvikler veya baskılar.

- Fırsat: Finansal tablolarda maddi anlamda yanlış beyana sebep olacak fırsatı sağlayan şartlar.

- Davranış/Rasyonalizm: Bir ya da daha fazla kişiyi bilerek ve isteyerek dürüst olmayan bir eyleme veya duruma yöneltecek ve onları buna yapmada kendilerince haklı nedenler bulmalarına itecek davranış, karakter veya değerler bütünüdür.

Hileli finansal tabloları tesbit etmek ve finansal tablolarda hileyi önlemek için denetçilerin veya diğer ilgililerin hile ile ilgili olayların nasıl veya kimler tarafından işlendiğini ve kimleri etkilediğini etraflıca incelemelerinde fayda bulunmaktadır. Bu nedenle hileden korunmak için, denetim sürecinde denetçilerin, hangi risk göstergelerinin hilenin ortaya çıkartılmasında daha önemli ve uygun olduğunu belirlemeleri gerekmektedir.

II. HİLE RİSKİ GÖSTERGELERİ

İşletmelerin finansal tablolarında veya faaliyetlerinde hile olup olmadığını gösteren kendi başına yeterli tek bir risk faktörü bulunmamaktadır. Bununla beraber, hile riskine ışık tutacak çeşitli göstergeler kombinasyonu vardır. Amerika Serbest Muhasebeciler ve Mali Müşavirler Enstitüsü (AICPA), Denetim Standartları Beyannamesi'nde (Statement on Auditing Standards-SAS), finansal tablo hilelerine ilişkin standartlar hazırlamıştır. SAS 82 olarak da bilinen bu standartta, denetim elemanlarına hile incelemelerinde yol göstermek amacıyla hile riski göstergeleri yer almaktadır. Bu göstergeler, “Yönetimin Kontrol Çevresi Üzerindeki Etkisi”, “Operasyonel ve Finansal İstikrar Özellikleri” ve “Endüstri Koşulları” olmak üzere üç kategoriden oluşmaktadır. Tablo 2.1'de yer alan ve toplam 25 risk faktöründen oluşan bu göstergeler, hileli finansal tablolara işaret etmesi bakımından kırmızı bayraklar ya da yönetim hile faktörleri olarak da adlandırılmaktadır. Özellikle operasyonel ve finansal karakteristiğe sahip göstergelerin diğerlerine oranla daha ağırlıklı olması denetim sürecinde denetçilerin finansal tablo hilelerine karşın bu risk faktörlerini değerlendirmelerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Denetimin risk değerlendirmesi sürecinde denetçilerin SAS 82 standardına göre şu çalışmaları yapmaları gerekmektedir:

- Denetçiler hile risklerinin yüksek olduğu durumları değerlendirmeli ve belgelendirmelidir.

- Denetçiler, riski değerlendirirken hile riski faktörlerini kategorik olarak incelemelidir.

- Denetçiler artan hile riskine cevap vermelidir.

- Denetçiler, hile riski ile ilgili denetim test sonuçlarını değerlendirmelidir.

- Denetçiler, potansiyel hileyi, etik veya yasal düzenlemelerde bulunmayan durumları yönetimle, denetim grubu ile veya mali komite ve diğer ilgililer ile görüşmelidir.

Denetçiler bu çalışmaları yaparken, ayrıca örgütün uyum çabalarını güçlendirmede de etkili olmalıdırlar. SAS 82 standardı denetçilere her denetimde potansiyel hileyi nasıl değerlendirmeleri gerektiği konusunda açıklık getirmiş olsa da hileyi saptama sorumlulukları konusunda geliştirmeye yönelik bir çaba sergilememektedir (Reinstein and Dery, 1999). Bu nedenle hem denetçilerin hem de diğer ilgili tarafların, finansal tablo hileleriyle ilgili erken uyarı göstergelerinin hangilerinin diğerlerine göre görece önemli olduğuna ilişkin daha fazla bilgiye sahip olmaları, muhtemel hile olayının ortaya çıkartılması ve önlenmesi konusunda gerekli olmaktadır.

Tablo 2.1: Hileli Finansal Tablolar için Risk Faktörü Kategorileri

F1: Yönetimin Kontrol Çevresi Üzerindeki Etkisi	F2: Operasyonel ve Finansal İstikrar Özellikleri	F3: Endüstri Koşulları
<p>1. Bir işletmenin yanlış muhasebe uygulamalarına bağlı olarak önemli tazminat ve cezalar ödemesi.</p> <p>2. Yönetimin iç kontrol ile ilgili uygun davranış göstermede başarısızlığı.</p> <p>3. Finans dışı yönetim birimlerinin genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri veya finansal kararlar üzerindeki etkisi.</p> <p>4. Bir işletmede üst yönetimin yüksek ciro elde etmesi.</p> <p>5. Denetçi yönetim ilişkisindeki gerilim.</p> <p>6. Geçmiş mevzuat ihlalleri.</p>	<p>1. Hata ihtimali yüksek hesapların varlığı.</p> <p>2. İşletmenin bağlı şirketleriyle önemli düzeyde ticari ilişkisinin bulunması.</p> <p>3. İşletme varlıklarının aşırı düzeyde olması.</p> <p>4. İşletmenin sürekli olarak teşvik olanaklarından yararlanması.</p> <p>5. İşletmenin zayıf finansal durumuna rağmen başarılı sonuçlar elde etmesi.</p> <p>6. İşletmenin faiz oranlarından aşırı etkilenmesi.</p> <p>7. İşletmenin borçlara aşırı derecede bağımlı olması.</p> <p>8. İşletmenin iflas tehlikesi ile karşı karşıya olması.</p> <p>9. Yönetimin borçlara garanti vermesiyle finansal durumun olduğundan farklı gösterilmesi.</p> <p>10. Off-shore bölgelerinde işletmenin banka hesaplarının ve operasyonlarının bulunması.</p>	<p>1. Yeni muhasebe gereksinimlerinin işletmenin finansal istikrarı veya karlılığı üzerindeki etkisi.</p> <p>2. Yüksek rekabet ya da pazar doygunluğunu ile azalan marjlar.</p> <p>3. İşletmenin küçülen bir sektörde yer alması.</p> <p>4. İşletmenin sektördeki hızlı gelişmelere ve teknolojik değişimlere ayak yuduramaması.</p>

	<p>11. İşletmenin aşırı kompleks organizasyon yapısı.</p> <p>12. Yönetimin kontrol ve denetim konusundaki sıkıntıları.</p> <p>13. İşletmenin negatif nakit akışlarına rağmen pozitif kazanç göstermesi.</p> <p>14. Yönetimin sermaye kazancını elde etmek için baskı yapması.</p> <p>15. İşletmenin sektöre oranla yüksek büyüme ve karlılık sağlaması.</p>	
--	---	--

III. LİTERATÜR

Son yıllarda bir çok şirket, özellikle finansal veya ilişkili birimlerdeki hilenin birçok türünden dolayı zarar görmüş olup, söz konusu bu durum bir çok ampirik çalışmaya da konu olmuştur. Hileli finansal raporlama konusunda daha önce yapılan çalışmaların çoğunluğu literatürde kırmızı bayraklar olarak bilinen potansiyel hile risk faktörleri ile ilgilidir. Çoğu araştırmacılar (örneğin; Romney vd., 1980; Loebbecke vd., 1989; Heiman-Hoffman vd., 1996; Abdul Majid and Tsui, 2001; Apostolou vd., 2001a,b) çalışmalarında denetim standartları esaslı hile risk göstergelerini kullanmak suretiyle finansal tablo hilelerin oluşmasında etkili olan unsurları belirlemeye çalışmışlardır.

Özellikle Loebbecke ve diğerleri (1989) SAS No: 53 standardı ve Apostolou ve diğerleri de (2001a,b) SAS No: 82 standardı ile ilgili hile göstergeleri kullanmak suretiyle, finansal tablo hileleri konusunda denetçi algılamalarını incelemişlerdir. Loebbecke vd. (1989) katılımcılardan kırmızı bayrak göstergelerinin varlığını tanımlamalarını talep etmiş ve anket listesinde yer alan kırmızı bayrakların çoğunun görece olarak sıklıkla yer aldığı saptamıştır. Benzer şekilde Apostolou vd. (2001b), “geçmişte menkul değerler kanunu ihlali”, “işletmenin yanlış muhasebe uygulamalarına bağlı olarak önemli tazminat ve cezalar ödemesi” ve “yönetimin iç kontrol ile ilgili uygun davranış göstermekteki başarısızlığı” olarak adlandırılan kırmızı bayrakların, katılımcılar tarafından en önemli üç kırmızı bayrak olarak sıralandığını saptamıştır. Elde edilen sonuçlar, yönetim özellikleri ve kontrol çevresi üzerindeki etki ile ilgili kırmızı bayrakların operasyonel ve finansal istikrar ve endüstri koşulları ile ilgili olanlardan daha önemli olduğuna işaret etmektedir.

Finansal tablo hileleri genel olarak aktiflerin yada gelirin aşırı derecede şişirilmesi (büyük gösterilmesi) suretiyle gerçekleşmektedir. Hilelerin yarından fazlası gerçekleşmeden önce ve fiktif olarak kayıtlara aktarılan gelirlerin fazla gösterilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır (Beasley et al., 1999). Finansal tablo hilelerinin tespiti ile ilgili olarak Nieschwietz ve diğerleri tarafından 2000 yılında yapılan çalışmada bağımsız denetçiler ile hileli finansal raporlama ilişkisi kanıtlanmıştır. Bell ve Carcello (2000) önemli ve önemsiz kapsamlı bir takım risk faktörleri kullanarak, hile göstergelerinin varlığının, denetçilerin hilenin var olma

olasılığının farkındalığını artırdığını tespit etmişlerdir. Benzer şekilde Burns (1997), bir işletmede birden fazla “kırmızı bayrak” var oldukça, hilenin var olma olasılığının da arttığını ileri sürmüştür. Buna göre, kırmızı bayrakların varlığı, denetçileri hile olma olasılığına karşı uyarmakta ve yatırımcıların erken uyarılması kolaylaşmaktadır. Sonuçta, denetçiler kırmızı bayrakları anlar ve “şüphelerini” profesyonel bir şekilde uygularlarsa, hileyi bulamama riski azalacaktır.

Denetçiler hile gösterge düzeylerinin önemine yönelik bir çok farklı algılamalara sahip olabilmekte ve bu durum birçok bireysel faktörle açıklanabilmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalarda demografik faktörlerin hile ile ilişkisi incelenmiştir. Moyes ve Hasan (1996) denetçilerin deneyiminin ve daha önceki çalışmalarda hileyi bulma başarısının her denetim dönemi için hileyi bulmada sürekli olarak önemli değişkenler olduğunu tespit etmişlerdir. Knapp ve Knapp (2001) denetim tecrübesi ve analitik prosedürlerle hile tespitine yönelik olarak risk değerlendirmelerinin etkisini ölçmeye çalışmışlar ve sonuçta hile riskini analitik prosedürlerle ortaya çıkarmakta denetim müdürlerinin üst kademedeki denetçilerden daha etkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Ansa ve diğerleri (2002) denetim firmasının büyüklüğünün, denetçinin mevcut pozisyonda kaç yıldır bulunduğu ve denetçinin denetim tecrübesinin hileyi tespit etme olasılığı üzerindeki görece etkisini incelemiştir. Bu tür faktörlerin istatistiksel olarak hileyi tespit etmede önemli değişkenler olduğu ve hile bulma olasılığını artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Bir noktanın önemle belirtilmesi gerekir ki; risk faktörlerinin varlığı yeterli bir şekilde hilenin mevcudiyetini işaret etmemektedir, ancak bu faktörler sıklıkla hilenin var olduğu çevrelerde bulunmaktadır.

IV. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışma, denetçiler tarafından bireysel olarak öngörülen en önemli hile göstergelerinin (kırmızı bayrakların) ne olduğunu ve denetçilerin sosyo-demografik özelliklerinin hile göstergeleri (kırmızı bayraklar) üzerinde önemli etkiye sahip olup olmadığını karşılaştırmalı analiz çerçevesinde irdelemektedir. Bu kapsamda Londra/İngiltere ve Gaziantep/Türkiye’de faaliyet gösteren denetçilerin finansal tablo hilelerine yönelik algılamalarını değerlendirmeye yönelik saha araştırması yapılmıştır.

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacını iki başlık altında özetlemek mümkündür. Bunlardan birincisi, denetçilerin sosyo-demografik özelliklerinin hile göstergeleri (kırmızı bayraklar) üzerinde önemli etkiye sahip olup olmadığını ortaya koymak; ikincisi ise Londra/İngiltere ve Gaziantep/Türkiye’de faaliyette bulunan denetçiler tarafından bireysel olarak öngörülen en önemli hile göstergelerinin ne olduğunu belirlemektir. Araştırma, denetçilere, analistlere ve diğer ilgili taraflara görece olarak önem taşıyan risk göstergeleri üzerine odaklanmıştır. Denetçilerin hile göstergelerinin önem derecesi ile ilgili öngörülerini çeşitli nedenlerle değiştirebilmektedir. Demografik özelliklerin bu konuda etkinliği önceki çalışmalarda da araştırma konusu olmuş ve denetçi algılamaları üzerinde sosyo-demografik özelliklerin farklı sonuçlar verdiği tespit edilmiştir.

4.2. Araştırmanın Kapsamı

Bu araştırma, en önemli hile riski göstergelerini saptamak üzere, Londra/İngiltere ve Gaziantep/Türkiye’de faaliyet gösteren denetçilere yönelik olarak yapılmıştır. Bu kapsamda tesadüfi değişken yöntemine göre seçilen ve Gaziantep’te faaliyet gösteren 32 yeminli mali müşavir ile Londra’da faaliyet gösteren 30 bağımsız denetçi araştırmanın ana kütesini oluşturmuştur.

4.3 Araştırmanın Metodolojisi

Finansal tablo hilelerine yönelik denetçi algılamalarının irdelendiği araştırma için toplam 32 soruluk anket formu hazırlanmıştır. Anket formu iki kısımdan oluşmakta olup, ilk kısımda katılımcıların sosyo-demografik bilgilerini içeren 7 adet çoktan seçmeli soru; ikinci kısımda ise finansal tablo hilelerine yönelik katılımcıların algılarını ölçmeye yönelik 25 adet 7’li likert ölçekli soru yer almaktadır. Anket formlarına verilen cevaplar SPSS bilgisayar programına aktarılarak veri küütüğü oluşturulmuş ve daha sonra faktör analizi, regresyon analizi, ANOVA testi vb. gibi istatistiksel yöntemlerle elde edilen bulgular analiz edilmiştir.

4.4 Araştırmanın Bulguları

Araştırma kapsamında yer alan denetçilere ilişkin sosyo-demografik özellikler Tablo 4.1’de özetlenmiştir. Çalışmaya katılan denetçilerin sosyo-demografik özellikleri incelendiğinde, katılımcıların karakteristik özellikleri bakımından çeşitli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Elde edilen bulgulara göre;

Tablo 4.1: Sosyo-Demografik Özellikler

	LONDRA		GAZİANTEP	
	N	%	N	%
1- Eğitim Durumunuz?				
Lise	3	10	-	-
Üniversite	15	50	32	100
Yüksek Lisans-Doktora	12	40	-	-
Toplam	30	100	32	100
2- Yaşınız?	N	%	N	%
25 ve altı	5	16.7	-	-
26-35	10	33.3	4	12.5
36-50	13	43.3	6	18.8
50 ve üzeri	2	6.7	22	68.8
Toplam	30	100	32	100
3- Cinsiyetiniz?	N	%	N	%
Bayan	13	43.3	2	6.3
Bay	17	56.7	30	93.8
Toplam	30	100.0	32	100
4- Bu alanda kaç yıldır çalışmaktasınız?	N	%	N	%
3 yıldan az	20	66.7	2	6.3
3-7 yıl	9	30.0	20	62.5
8-10 yıl	-	-	-	-
10 yıldan fazla	1	3.3	10	31.3
Toplam	30	100	32	100

5. Aşağıdakilerden hangisi sizce daha yaygındır?	N	%	N	%
Hileli Finansal Raporlama	17	56.7	22	68,8
Varlıkların Yanlış Tahsisi	13	43.3	10	31.3
Toplam	30	100.0	32	100
6. Finansal Tablolarda hile ile hiç karşılaştınız mı?	N	%	N	%
Evet	7	23.3	28	87.5
Hayır	23	76.7	4	12.5
Toplam	30	100.0	32	100

- Londra'dan katılan denetçilerin %10'u kolej mezunu, %50'si lisans mezunu ve %40'ı yüksek lisans mezunudur. Gaziantep'ten katılan denetçilerin tamamı ise lisans mezunudur.

- Londra'dan katılan denetçilerin büyük bir kısmı(% 43), 35-60 yaş grubu içinde yer alırken, Gaziantep'ten katılan denetçilerin yarısından fazlası(% 69) 50 yaş üstüdür.

- Londra'daki denetçilerin %43'ü bayan iken, Gaziantep'teki denetçilerin ancak %6'sı bayandır.

- Londra'daki denetçilerin büyük çoğunluğu(%67), 3 yıldan daha az iş tecrübesine sahipken, Gaziantep'teki denetçiler aksine %94'lük oranla 3 yıldan daha fazla iş tecrübesine sahiptir.

- Diğer bir önemli farklılık ise Londra'daki denetçilerin ancak %23'ünün daha önce hile ile karşılaşmış olmasına rağmen Gaziantep'teki denetçilerin %88'inin daha önce hile ile karşılaşmış olmasıdır.

Her iki grupta yer alan denetçilerin sosyo-demografik özellikleri bakımından büyük farklılıklar olmasına rağmen; hilenin yaygın olarak finansal tablo hilesi şeklinde ortaya çıktığı konusunda benzer sonuçlar vermesi dikkat çekici olmuştur.

Tablo 4.2, 4.3 ve 4.4 genel olarak hile risk faktörlerinin önem derecesi ve özellikle de kırmızı bayraklara ilişkin denetçi algılamalarını her iki grup açısından karşılaştırmaktadır.

Tablo 4.2: Hileli Finansal Tablolar için Başlıca Risk Faktörleri

LONDRA/İNGİLTERE		GAZİANTEP/TÜRKİYE	
HİLE RİSKİ FAKTÖRLERİ (Genel Alfa: 0,824)	Grup Ort.	HİLE RİSKİ FAKTÖRLERİ (Genel Alfa: 0,815)	Grup Ort.
F1: Kontrol Çevresinde Yönetim Etkisi (Alfa: 0.70)	5.028	F1: Kontrol Çevresinde Yönetim Etkisi (Alfa: 0.598)	4.156
F2: Operasyonel ve Finansal İstikrar Özellikleri (Alfa: 0,75)	4.873	F2: Operasyonel ve Finansal İstikrar Özellikleri (Alfa: 0.681)	3.914
F3: Endüstri Koşulları (Alfa: 0,89)	3.833	F3: Endüstri Koşulları (Alfa: 0.649)	3.456

Tablo 4.2 hileli finansal tablolara sebep olan temel faktörlerin önem derecesine ışık tutmaktadır. Alfa değeri her bir faktörün önem derecesini göstermektedir. Bu bağlamda risk faktörleri önem derecesine göre sıralandığında her iki grup için de ayı bulgular elde edilmiştir. Örneklem grupları arasındaki benzerlik, tablodan da açıkça görüldüğü üzere "Kontrol Çevresi Üzerinde

Yönetimin Etkisi” başlığında toplanan risk faktörlerinin en önemli olduğu yönünde olmuştur. “Operasyonel ve Finansal İstikrar Özellikleri” ve “Endüstri Koşulları” da sırasıyla diğer önemli faktörleri oluşturmaktadır.

Tablo 4.3: En Fazla Önemli Beş Hile Riski Göstergeleri

LONDRA/İNGİLTERE			GAZİANTEP/TÜRKİYE	
S	Hile Göstergesi Türü	Ort.	Hile Göstergesi Türü	Ort.
1	Yönetimin iç kontrol ile ilgili uygun davranış göstermede başarısızlığı.	5.800	Yönetimin kontrol ve denetim konusunda yetersiz kalması.	4.725
2	Bir işletmenin sürekli olarak iflasın eşiğinde gözükməsi.	5.767	Bir işletmenin sürekli olarak iflasın eşiğinde gözükməsi.	4.638
3	Yönetimin firma borçlarını garanti altında göstermek üzere finansal durumunu olduğundan farklı göstermesi.	5.600	Yönetimin sermaye kazancını yüksek göstermesi için finans departmanına aşırı baskı yapması.	4.638
4	İşletmede geçmişte Mevzuat ihlallerinin yaşanması.	5.500	Yönetimin iç kontrol ile ilgili uygun davranış göstermede başarısızlığı.	4.375
5	İşletmenin sürekli olarak teşvik olanaklarından yararlanması.	5.467	Bir işletmenin yanlış muhasebe uygulamalarına bağlı olarak önemli tazminat ve cezalar ödemesi.	4.375

Tablo 4.3, toplam 25 risk faktöründen denetçi grupları için en önemli 5 hile riski faktörlerini göstermektedir. Londra örneklem grubunda yer alan denetçilere göre “İç Denetim Konusunda Yönetimin Uygun Davranış Göstermede Başarısızlığı” en önemli risk faktörü olarak öngörülmekte iken; Gaziantep örneklem grubunda yer alan denetçilere göre “Yönetimin kontrol ve denetim konusunda yetersiz kalması.” en önemli risk faktörü olarak öngörülmektedir. Her iki grup için de en önemli beş gösterge arasında “İç Denetim Konusunda Yönetimin Uygun Davranış Göstermede Başarısızlığı” ve “Bir işletmenin sürekli olarak iflasın eşiğinde gözükməsi” ortak olarak önemli öngörülmüştür. “Bir işletmenin sürekli olarak iflasın eşiğinde gözükməsi” diğer hile riski göstergeleri de dikkate alındığında en önemli ikinci gösterge olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 4.4: En Az Önemli Beş Hile Riski Göstergeleri

LONDRA/İNGİLTERE			GAZİANTEP/TÜRKİYE	
S	Hile Göstergesi Türü	Ort.	Hile Göstergesi Türü	Ort.
1	İşletmenin sektördeki hızlı değişimler ve teknolojik gelişmelere karşı aşırı hassas olması.	3.667	İşletmenin sürekli olarak teşvik olanaklarından yararlanması.	2.975
2	İşletmenin faaliyet gösterdiği sektörün daralan ve cazibesini kaybeden bir sektör olması.	3.700	İşletmenin bulunduğu sektörde aşırı rekabetin yaşanması ve sektörde yaşanan doygunluk.	3.063
3	İşletmede finansal karlılığı artırmak üzere yeni muhasebe uygulamalarının kullanılması isteği.	3.967	İşletme varlık ve servetinin çok yüksek olması.	3.150

4	Faiz oranlarındaki değişikliklerden işletmenin aşırı etkilenmesi.	4.000	İşletmenin zayıf finansal sonuçlara rağmen potansiyel başarılar elde etmesi.	3.325
5	İşletmenin bulunduğu sektörde aşırı rekabetin yaşanması ve sektörde yaşanan doyunluk.	4.000	İşletmenin faaliyet gösterdiği sektörün daralan ve cazibesini kaybeden bir sektör olması.	3.325

Risk faktörlerinin görece önemi açısından en az öneme sahip beş gösterge Tablo 4.4'te listelenmiştir. Londra örneklem grubu için "İşletmenin sektördeki hızlı değişimler ve teknolojik gelişmelere karşı aşırı hassas olması" en az önemli hile riski göstergesi olarak değerlendirilmiş iken; Gaziantep örneklem grubunda, Londra'daki denetçilerin en fazla önemli beş gösterge içerisinde değerlendirmiş olduğu "İşletmenin sürekli olarak teşvik olanaklarından yararlanmasını" en az önemli gösterge olarak değerlendirmiştir. "İşletmenin bulunduğu sektörde aşırı rekabetin yaşanması ve sektörde yaşanan doyunluk" ve "İşletmenin faaliyet gösterdiği sektörün daralan ve cazibesini kaybeden bir sektör olması" her iki grup için de ortak en az önemli göstergelerdendir. Buna göre, her iki denetçi grubunun da genel algıları aynıdır ve bazı göze çarpan göstergeler her iki grup açısından da yüksek sosyo-demografik özellik farklılığına rağmen benzer öneme sahiptir.

Tablo 4.5: Sosyo-Demografik Özellikler ile Hile Göstergeleri Arasındaki İlişki(Londra)

FAKTÖRLER	LONDRA/İNGİLTERE		
	Sosyo Demografik Özellikler	f	p
Kontrol Çevresi Üzerinde Yönetimin Etkisi	Eğitim	3.776	0.102
	Cinsiyet	2.197	0.232
	İş tecrübesi	4.064	0.091
Operasyonel ve Finansal İstikrar Özellikleri	Cinsiyet	1.313	0.440
	Eğitim	1.480	0.385
	Yaş	0.547	0.845
Endüstri Koşulları	İş tecrübesi	1.600	0.351
	Eğitim	1.782	0.203
	Yaş	0.929	0.584
	Cinsiyet	0.822	0.663
	İş tecrübesi	3.929	0.026

Tablo 4.5, Londra'da faaliyet gösteren denetçiler için, sosyo-demografik özellikler ile hile riski faktörleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı sonucunu veren ANOVA testi sonucunu göstermektedir. Tablodan da görüldüğü gibi, endüstri koşulları ile iş tecrübesi arasında önemli bir ilişki söz konusu olmaktadır ($p < 0,05$ ve $f = 3,929$). Demografik özellikler ile diğer hile riski faktörleri arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Bu nedenle Londra'ki denetçilerin demografik özelliklerinin, denetçilerin hile riski faktörleri algulamaları üzerinde önemli bir etkisi olmamaktadır.

Tablo 4.6: Sosyo-Demografik Özellikler ile Hile Göstergeleri Arasındaki İlişki (Gaziantep)

FAKTÖRLER	GAZİANTEP/TÜRKİYE		
	Sosyo-Demografik Özellikler	f	p
Kontrol Çevresi Üzerinde Yönetimin Etkisi	Yaş	3.972	0.004
	Cinsiyet	8.759	0.000
Operasyonel ve Finansal İstikrar Özellikleri	Yaş	3.456	0.008
	İş tecrübesi	3.158	0.013
Endüstri Koşulları	Yaş	4.537	0.002
	İş tecrübesi	5.571	0.001

Tablo 4.6, Gaziantep’ teki denetçilerin sosyo demografik özelliklerinin hile konusunda öngörülerini etkileyip etkilemediğini saptamak üzere ANOVA testi sonuçlarını göstermektedir. Gaziantep örneklemindeki sonuçlar, denetçilerin sosyo-demografik özellikleri ile hile göstergeleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Londra örnekleminin tersine, 0,01’in altında p değeri elde edilmiştir. Buna göre, Gaziantep örneklemindeki katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinin öngörüler konusunda etkili olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu nedenle, yaş, cinsiyet ve iş tecrübesi gibi faktörlerin denetçilerin hile göstergelerine bakış açılarında etkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

4.5. Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, iç ya da dış kontrol çevresi üzerinde yönetimin etkisi bir şirket için hile riskine sebep olabilir ve bu şirket için incelenmesi gereken en önemli göstergedir. Enron, Maxwell vb. gibi hile ile ilgili olaylar hatırlanacak olursa, yöneticilerin denetçiler üzerindeki baskısı şirketleri iflasa sürüklemiştir. Denetçilerin yöneticiler tarafından işe alınması gerçeği şirketin devamı için büyük bir risktir. Denetçilere, şirketin denetimi konusunda yüksek bağımsızlık imkanı verildiğinde hile riski azalacaktır. Kontrol çevresi üzerinde yönetimin etkisi faktörü içinde yer alan göstergeler arasında özellikle de “Yönetimin İç Kontrol ile İlgili Uygun Davranış Gösterme Yetersizliği” ve “Örgütsel Kontrolün Tespitindeki Zorluklar”, hile riskinden korunmada, kontrolün saptanmasının ve bu kontrol sistemi ile yönetim arasındaki ilişkinin önemini göstermektedir.

“Bir işletmenin sürekli olarak iflasın eşiğinde gözükmesi.” en önemli göstergelerden biri olarak pay sahibi kimseleri hile olup olmaması konusunda uyarmaktadır. Genellikle, iflas beklentisi durumu finansal tablolarda hile yoluyla saklanmaktadır ve söz konusu gösterge yardımıyla hükümet denetçilerini, finansal tablolarda aşikar hale gelen iflas durumunda diğer pay sahiplerini önlem almaları konusunda uyarmada etkili olmaktadır.

“Yönetimin firma borçlarını garanti altında göstermek üzere finansal durumunu olduğundan farklı göstermesi” ise özellikle de bankalar ve kredi şirketleri için derecelendirme yaparken de kullanılan ayrı bir önemli gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır.

Denetçilerin, “Hileli Finansal Raporlamadan Kaynaklanan Yanlış Beyanlar” ile “Varlıkların Yanlış Tahsisinden Kaynaklanan Yanlış Beyanlar” arasında en yaygın hile tipiyle ilgili denetçi algılarını inceleyen sorunun bulguları,

%55 oranında “Hileli Finansal Raporlamadan Kaynaklanan Yanlış Beyanlar” lehine sonuçlanmıştır. Daha fazla iş tecrübesi olanlar arasında, “Finansal Tabloların Hileli Olarak Sunulmasının”, “Varlıkların Yanlış Tahsisinden Kaynaklanan Yanlış Beyanlardan” daha yaygın olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmanın diğer bir amacını oluşturan, sosyo-demografik özellikler ile hile riski göstergeleri arasında, denetçi algılamaları bakımından bir farklılık olup olmadığı yönündeki tesbitler de ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Buna göre, her iki denetçi grubu için, iş tecrübesi ve hile riski göstergeleri arasında bir ilişki sözkonusu olup, iş tecrübesinin hile riski algılamalarını etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır. Ancak yaş ve cinsiyet ile ilgili özellikler bakımından Gaziantep’teki denetçiler için anlamlı bir ilişki söz konusu iken, Londra’daki denetçiler için yeterli anlamlılık söz konusu olmamıştır.

V- SONUÇ

Bu çalışmada denetçiler için en iyi rehber kaynaklardan olan SAS 82 standartlarından yola çıkarak, denetçilerin hile riski göstergelerine ilişkin farklı algılamalarını ortaya koyabilmek amacıyla bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Denetçiler Gaziantep ve Londra’dan seçilmiştir. Ayrıca çalışmada denetçilerin algılarının demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediği de incelenmiştir. “Kontrol çevresinde yönetimin baskısı” en etkin faktör olarak ortaya çıkmıştır. Bu sonuç yönetim kurulu ile denetim komitesi arasındaki ilişkilerin önemini ortaya koymaktadır.

Kontrol sistemi yöneticiler tarafından etki altına alındıkça hile riski büyük artış göstermektedir. Londra’daki denetçiler için “Yönetimin iç kontrol konusunda doğru yaklaşımı sergileyememesi” en önemli hile riski göstergesi olurken; Gaziantep’teki denetçilere göre “Örgütsel kontrolün uygulanmasındaki zorluklar” en önemli risk göstergesi olarak algılanmaktadır. Bir finansal ve operasyonel durgunluk özelliği olan “Ani iflas tehlikesi” ise her iki denetçi grubu tarafından en önemli ikinci gösterge olarak belirtilmiştir. Bu durum iflas pozisyonuna gelmiş bir şirketin finansal baskı altında hile riskini artırdığını göstermektedir. “Yüksek rekabet/pazar doygunluğu ve düşen kar marjları” ile “küçülen sektördeki firma” faktörleri ise her iki denetçi grubu tarafından en az hile riski taşıyan göstergeler olarak belirtilmiştir. Buradan hile riskinin firmanın içinde bulunduğu sektörle çok fazla ilgisinin olmadığı sonucu çıkarılabilmektedir.

Örneklem gruplarının demografik özellikleri arasındaki farklılıklar çalışmaya büyük değer katmıştır. Çünkü farklı özelliklere sahip grupların verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, demografik özellikleri ne kadar çok farklılık gösterse de denetçilerin temel yaklaşımlarının çok benzer olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra, özellikle Gaziantep’teki denetçilerin iş tecrübeleri, cinsiyetleri ve yaşları gözönüne alındığında, risk faktörleri algılamaları arasında küçük değişikliklere rastlamak mümkün olmuştur. Bununla birlikte demografik özellikleri benzer olan denetçilerde daha benzer algılar olduğu gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma, denetçilerin sosyo-demografik özellikleri dikkate alınarak finansal tablo hilelerinin önlenmesinde denetçilere yardımcı olabilecek

risk faktörlerine ilişkin denetçi algılamalarını karşılaştırmalı bir şekilde ortaya koymuştur. Bu araştırma iki şehir/ülke'deki sınırlı sayıdaki denetçi üzerinde uygulanmıştır. Bu alan üzerinde daha kapsamlı denetçi, analist ve araştırmacıdan oluşan bir örneklem grubu ile başka çalışmalar da yapılabilir. Daha sonraki çalışmalar için diğer bir öneri de daha kapsamlı bir çalışmayla denetçilerin algılarının SAS 99 hile riski göstergeleri ile değerlendirilmesi olmaktadır.

KAYNAKLAR

- Abdul Majid, G.F.A. and Tsui, J.S.L. (2001), "An Analysis of Hong Kong Auditors' Perceptions of the Importance of Selected Red Flag Factors in Risk Assessment", *Journal of Business Ethics*, Vol. 32, pp. 263-274.
- AICPA (1997), *Statement of Auditing Standards (SAS) No. 82. Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit*, AICPA, New York.
- Ansah, S.O., Moyes, G.D., Oyelere, P.B. and Hay, D. (2002), "An Empirical Analysis of the Likelihood of Detecting Fraud in New Zealand", *Managerial Auditing Journal*, Vol. 17 No. 4, pp. 192-204.
- Apostolou, B.; Hassell, J.; Webber, S. (2001a): *Management Fraud Risk Factors: Ratings by Forensic Experts*, *The CPA Journal*, October; pp. 48-52.
- Apostolou, B., Hassell, J., Webber, S. and Summers, G. (2001b), "The Relative Importance of Management Fraud Risk Factors", *Behavioral Research in Accounting*, Vol. 13, pp. 1-24.
- Beasley, M.S., Carcello, J.V., and Hermanson, D.R. (1999), *Fraudulent Financial Reporting: 1987-1997, An Analysis of U.S. Public Companies*, COSO, New York.
- Bell, T., and Carcello, J. (2000). *A Decision Aid for Assessing the Likelihood of Fraudulent Financial Reporting*. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 9(1), pp.169-178.
- Braiotta, Louis (2004), *Audit Committee Handbook*. NJ, USA: John Wiley and Sons, Incorporated.
- Burns, S. (1997), "The Honourable Fraudsters", *Accountancy*, September, 39., pp. 38-47
- Heiman-Hoffman, B.V., Morgan, P.K. and Patton, M.J. (1996), "The Warning Signs of Fraudulent Financial Reporting", *Journal of Accountancy*, October, pp. 75-76.
- Knapp, C.A. and Knapp, M.C. (2001), "The Effects of Experience and Explicit Fraud Risk Assessment in Detecting Fraud with Analytical Procedure", *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 26, pp. 25-37.
- Loebbecke, J.K., Eining, M.M. and Willingham, J.J. (1989), "Auditors' Experience With Material Irregularities: Frequency, Nature, and Detect-Ability", *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 9, pp. 1-28.
- Madura, J. (2004), *What Every Investor Needs to Know about Accounting Fraud*. McGraw Hill Comp.
- Montgomery, Daniel D., Beasley Mark S., Menelaides Susan L., and Palmrose Zoe-Vonna (2002): "Auditors' New Procedures for Detecting Fraud", *The Journal of Accountancy*, 193.
- Moyes, G.D. and Hasan, I. (1996), "An Empirical Analysis of Fraud Detection Likelihood", *Managerial Auditing Journal*, Vol. 11 No. 3, pp. 41-46.
- Nieschwietz, R.J., Schultz, J.J. and Zimbelman, M.F. (2000), "Empirical Research on External Auditors' Detection of Financial Statement Fraud", *Journal of Accounting Literature*, Vol. 19, pp. 190-246.

- Reinstein, A.; R. J. Dery (1999), AICPA Standard Aids in Detecting Risk Factors for Fraud, *Healthcare Financial Management*, Oct; 53: pp. 48-50.
- Rezaee, Zabihollah (2005), Causes, Consequences, and Deterrence of Financial Statement Fraud, *Critical Perspectives on Accounting*, 16., pp. 277-298
- Romney, B.M., Albrecht, W.S. and Cherrington, D.J. (1980), “Auditors and The Detection of Fraud”, *The Journal of Accountancy*, May, pp. 63-69.
- Wells, Joseph T. (2004), *Corporate Fraud Handbook; Prevention and Detection*; John Wiley&Sons; New Jersey.
- http://www.acefe.com/fraud/case-examples/casesummary_adelphia.asp
- <http://www.adelphiafraudinfocenter.com/information.php>
- <http://www.aicpa.org>

Perceptions Of Auditors In Prevention From Financial Statement Fraud

This research attempts to find out whether there is an affect of demographic factors on the perceptions of auditors on the significance level of fraud risk indicators depending on the general ones at SAS 82. Additionally, which of these indicators and factors has more significance than the others was the other question to answer. For this reason, this research consist a survey implementation to analyse the data of answers collected from the auditors from various demographic characteristics. In general, auditors' perceptions differ in terms of their demographic factors about specific fraud risk indicators whereas the majority of view is similar for the participants on the general risk factors comparing them in terms of their work country.

It is possible to summarize the purpose of this study under two headlines. The first one is to find out the potential effect of demographic characteristics of the auditors on the perceptions of the relative importance of fraud risk indicators and the second one is to determine the most significant fraud risk indicators for the sample groups of auditors who are from Turkey and the UK. This research is primarily focusing on highlighting the relatively more significant indicators to guide examiners, auditors, analysts and other related parties. Auditors may have different perceptions of the significance of fraud indicator levels by many factors. Although the demographic characteristics are searched to be whether effective factor or not in determination of fraud risk indicators by the auditors' perceptions in the results of previous empirical studies, the results of these researches do not give a precise conclusion on this subject.

The results imply that management influence over either internal or external control environment can cause a fraud risk for a company and it is the most significant indicator to examine. The managers are employing the auditors and this fact is a great risk for the maintenance of a company. As long as the auditors are given a high dependency in the control of the company, there would be less fraud risk. Particularly, "Management Failure to Display Appropriate Attitude about Internal Control" and "Difficulty in Determining Organisational Control" are the most significant indicators within the management's influence over the control environment factor suggest that the determination of control and the relation between the managers and that control system has a great importance in preventing from fraud risk.

This study has presented and concluded a general idea regarding the relation between socio demographic characteristics of auditors and their perceptions of fraud risk indicators. In this research, despite the fact that the sample auditors have a considerable different demographic characteristic, their perceptions are very similar in general and not very much different in the specific basis. Saying this, the difference within the same group of samples suggest that the perceptions differ slightly in terms of work experience, gender and age in particular for the Turkish respondents. On the

other hand, it is another fact that the more similar demographic characteristics involve, the more similar perceptions are found.